

УДК 347.77

К.Є. Двойних

**ФУНДАМЕНТАЛЬНІ НАУКОВІ ЗНАННЯ ЯК СПЕЦИФІЧНИЙ ОБ'ЄКТ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ**

*(на прикладі науково-дослідницького проекту ОНЮА,
запропонованого Міністерству освіти та науки України)*

Проект Одеської національної юридичної академії з підтримки фундаментальних знань було розроблено з метою сприяння створенню належних комплексних правових та організаційних умов для генерування, прояву, оцінювання, поширення та ефективного застосування на практиці фундаментальних наукових знань з гуманітарних дисциплін. Вирішення такого завдання вимагає принципово нового системного підходу, оскільки фундаментальні гуманітарні знання є надто специфічним об'єктом інтелектуальної власності. Обумовлено це тим, що вони, насамперед, неодмінно становлять собою певні принципи, які не можуть патентуватися, а отже, бути захищеними через існуючі правові механізми. Отже, правової підтримки вимагають не стільки безпосередньо самі фундаментальні гуманітарні знання, скільки фактичні організаційні умови для їх виникнення та подальшої всілякої підтримки.

Правова підтримка і правове стимулювання фундаментальних знань у гуманітарній сфері, в першу чергу, повинна стосуватися зміни державного ставлення до них, що має відобразитися у нових принципах державної політики в цій сфері. Адже в Україні, де знань генерується дійсно багато, це є принциповим стратегічним ресурсом, який вимагає і завжди вимагатиме пильної уваги.

Проектом ОНЮА передбачається проведення наукових досліджень всіх аспектів даної проблеми з використанням найсучасніших розробок у сфері «закриваючих» інформаційних технологій (до речі, вперше не тільки в Україні, але й у світовій практиці), проведення інформаційної кампанії для поширення відповідних знань та налагодження співпраці між зацікавленими в залученні до цього процесу установами та організаціями в Україні та за її межами, організація тісної співпраці з Комітетом ВР України з питань науки та освіти в принципово новому форматі, розробка проектно-законодавчої документації щодо принципів державної підтримки фундаментальних гуманітарних знань, а саме – підготовка Указу Президента України (Постанови Кабінету Міністрів України) про затвердження Національної програми стимулювання розвитку фундаментального наукового знання.

З початку нашої ери для подвоєння знань людству знадобилось 1750 років, друге подвоєння відбулося в 1900 році, а третє – до 1950 року. Ще три десятиліття тому обсяг наукової інформації, необхідної для вирішення технологічних і соціальних проблем, подвоювався кожні сім років, а з 1995 року таке подвоєння відбувається кожний рік. Це явище одержало назву “інформаційний вибух” і є одним із принципових свідчень початку та ствердження інформаційної ери.

Для збільшення матеріального виробництва у два рази необхідно чотириразове збільшення обсягу інформації, що його забезпечує. Тому в державі з майбутнім розвиток фундаментальної науки обов'язково має випереджувати розвиток прикладних знань. Інакше держава приречена на системне відставання від інших країн та невідворотний поступовий занепад. Саме з цієї причини в умовах прискорення процесів глобалізації такий специфічний об'єкт інтелектуальної власності, як фундаментальне наукове знання, вже не стільки де-юре, скільки де-факто потребує якісно нових підходів до захисту та державної підтримки, зокрема, організаційних і правових умов для його виникнення та виявлення. Саме на це має бути спрямована їх (фундаментальних наукових знань) правова і організаційна підтримка. У свою чергу, це обумовило об'єкт, предмет та загальну фундаментальну проблематику запропонованого Одеською національною юридичною академією дослідження.

Так, зокрема, об'єктом дослідження в рамках проекту стали нові фундаментальні знання у сфері гуманітарних наук як специфічний об'єкт інтелектуальної власності, а предметом дослідження - комплексні умови правової підтримки нових фундаментальних знань у сфері гуманітарних наук як специфічного об'єкта інтелектуальної власності.

Загальною фундаментальною проблемою, на вирішення якої спрямовано проект, став розвиток фундаментальних знань у сфері гуманітарних наук в умовах світової економічної глобалізації з метою підвищення інноваційних можливостей вітчизняної економіки. Тоді як конкретним фундаментальним завданням, сформульованим у рамках загальної проблеми, стало створення організаційно-правових умов захисту нових фундаментальних знань у сфері гуманітарних наук як специфічного об'єкта інтелектуальної власності в контексті євро-інтеграційних процесів.

У цьому контексті головною метою проекту було визначено розробку організаційно-правових засобів сприяння новим фундаментальним гуманітарним знанням долати природні протидію і відторгнення з боку усталеної системи наукових поглядів (існуючої низки парадигм), жодним чином не руйнуючи при цьому того цінного, що склалося, але й не дозволяючи сформованим науковим стереотипам ставати неподоланою перешкодою для нового знання.

Відповідно до цього, основними завданнями проекту стали:

1. Правовий порівняльний аналіз вітчизняного та зарубіжних законодавств для їх сприятливості щодо прояву та просуванню фундаментальних знань у сфері гуманітарних наук.

2. Розробка та апробація низки імітаційних, а також напівнатурних корисних моделей (на основі новітніх «закриваючих» інформаційних технологій), що вирішували б такі завдання:

– порівняння світосприйняття і світовідчуття різних поколінь та професійних груп у процесі законотворчої діяльності;

– зіставлення психологічного сприйняття ідентичних правових проблем представниками різних наукових кіл і поколінь, що мають відношення до розробки та ухвалення законів;

- коригування підготовки проектно-законодавчої документації з домінуючими у відповідних професійних сферах психологічними типами людей;
- формування пропозицій з правового забезпечення державної системи оцінки та моніторингу пропорцій між фундаментальними та прикладними знаннями у сфері гуманітарних дисциплін;
- розробка проектно-законодавчої документації, а саме: проекту Указу Президента України (Постанови Кабінету Міністрів України) про затвердження Національної програми стимулювання розвитку фундаментального наукового знання;
- здійснення інформаційної кампанії, спрямованої на поширення проміжних та остаточних результатів реалізації проекту в українському і міжнародному науково-освітнянському просторі.

Фундаментальне знання у сфері гуманітарних наук з'являється на стику низки дисциплін, з яких, як правило, обов'язково є технічні та/або природничі. Представникам технічних та природничих наук досить нескладно зрозуміти та усвідомити логіку і погляди гуманітаріїв, однак зворотний процес виявляється вкрай проблематичним. Саме тому відторгнення усталеною системою наукових поглядів нового гуманітарного фундаментального знання, складовою частиною якого є природничі або технічні науки, становить собою практично неминуче явище [1]. Але все одно таку проблему необхідно вирішувати. З цією метою має бути створений дієвий механізм оцінки того, чого ще не було (знань, парадигм, принципів тощо). Особливість гуманітарного знання полягає в тому, що на відміну від технічних чи природничих наук вирішального експерименту в цій площині поставити неможливо. А отже, переважним чином домінує суб'єктивізм, складність оцінки та переважне сприйняття на віру практично будь-яких висновків та концепцій [2]. А тому вирішення всіх можливих питань щодо оцінювання таких знань пересувається в площину організації самого процесу такої оцінки. Отже, необхідно створити саму можливість для оцінки, надавши при цьому їй відповідну та своєчасну правову підтримку. На відміну від наукових досягнень у галузі точних та природничих наук, інструмент патентування (варто пригадати, що як такі принципи не патентуються) не уявляється дієвим.

Таким чином, слід визнати, що як на теоретичному, так і на практичному рівнях проблема правової (де-факто, організаційно-правової) підтримки нових фундаментальних знань у сфері гуманітарних наук як специфічного об'єкта інтелектуальної власності окремо вирішена ще не була. Така проблема завжди виявлялася надто складною, оскільки неодмінно потребувала системного синтезу знань, що за формальними ознаками належать до різних дисциплін.

У 2006–2007 рр. в Одеській національній юридичній академії вперше була теоретично обґрунтована можливість застосування «закриваючих» інформаційних технологій для визначення потенційних носіїв нових фундаментальних знань, а також розроблено відповідне програмне забезпечення (моделюючи Інтернет-технології) для оцінювання прояву нового фундаментального знання на великих масивах людей [3]. Впродовж цього періоду була здійснена практична апробація цієї технології на декількох сотнях студентів-добровольців.

Отримані результати можуть служити вагомим підґрунтям для впевненості в тому, що правова підтримка прояву фундаментальних знань може бути ефективною лише в системному поєднанні з використанням корисних моделей, основаних на «закриваючих» інформаційних технологіях. Слід звернути увагу, що аналогів подібної роботи з поєднання можливостей інформаційних технологій із найсучаснішими досягненнями наукової думки з різних галузей знань не має у світовій практиці. Результати цієї апробації вже можуть бути первинною основою для формування відповідного правового поля. Однак для остаточного визначення засад державної політики щодо правової підтримки фундаментальних знань у рамках реалізації проекту необхідна подальша поступова апробація та модернізація цієї технології, її практичне застосування в процесі законодавчої діяльності. Це дозволить вже на ґрунтовному системному рівні підійти до комплексного вирішення проблеми підтримки фундаментальних знань у гуманітарній сфері.

Для фундаментального гуманітарного знання насамперед важливим є забезпечення просування в науковому та освітньому просторі, що й уможлиблює вихід у практичну площину. Таким чином, держава має застосовувати окрему процедуру розгляду заявлених фундаментальних робіт у сфері гуманітарних дисциплін. В основі застосування такої процедури має полягати той факт, що дійсний розробник нового фундаментального знання абсолютно не застерігається прозорості щодо своїх розробок та висновків. Найбільш вразливе та небезпечне для нового знання – це байдужість з боку держави. Тому мають існувати процедури для будь-якої людини (поза прив'язкою до структур чи формалізованих звань і ступенів), яка заявила про свою розробку як фундаментальну у сфері гуманітарних дисциплін. На таких людей, з одного боку, не повинні поширюватися формальні вимоги як для творців прикладного знання (сьогоднішній стан речей у науці). Але, з іншого, саме їх має стосуватися максимальна публічність результатів їхньої роботи та пропозицій.

Так, зокрема, бачиться доцільним створення з використанням сучасних Інтернет-технологій державної інституції, основним завданням якої була б акумуляція, опрацювання та підтримка (аж до поширення і практичного впровадження) тих фундаментальних розробок у гуманітарній сфері, що не сприймаються в рамках сукупності існуючих наукових парадигм (не вписуються в поточне усвідомлення). Концепція функціонування цієї інституції може бути такою: навіть якщо 1-2% із неймовірніших ідей виявляться дійсно правильними, то всі витрати на функціонування цієї установи в перспективі окупляться багатократно, забезпечивши при цьому науковий прорив для держави. Головним критерієм виступатиме можлива (ймовірна) користь від запропонованої розробки для суспільства й держави.

Створюване в Україні нове фундаментальне знання цілком порівняне з тим, за яке присуджують Нобелівські та інші найбільш престижні міжнародні премії. І лише брак організаційно-правової державної підтримки заважає ствердитися українській науці у світі як одній з найбільш передових, що сама завдає напрямку розвитку і пропонує нові парадигми. Отже, державна система має перейти

від стану пасивного очікування до активного розшуку і стимулювання фундаментальних наукових розробок.

Оскільки реалізація проекту передбачає одночасне проведення правового аналізу та моделювання процесів прояву фундаментальних знань у гуманітарній сфері, а однією з головних цілей проекту є розробка Національної програми стимулювання розвитку фундаментального наукового знання, то найбільш принциповими очікуваними науковими результатами вбачаються:

- формулювання принципових теоретичних засад взаємодії держави з колективною творчою енергією громадян в умовах глобального інформаційного суспільства;

- формулювання засад теорії правової підтримки фундаментального знання в гуманітарній сфері як специфічного об'єкта інтелектуальної власності;

- концепція застосування “закриваючих” технологій у процесі законотворчої діяльності для підвищення ефективності правового захисту;

- отримання нових наукових знань у сфері впливу колективної психології на прийняття законів і законотворчу діяльність у цілому [4];

- створення низки корисних моделей для уможливлення використання “закриваючих” інформаційних технологій у правовій сфері.

Ці результати становитимуть собою довготривалу і перспективну основу для виникнення засад нових наукових концепцій і теорій, формування ефективного правового поля, появи нових методів, технологій тощо. До цього приведе сама відкрита можливість ефективно використовувати задля вирішення найбільш складних соціально-економічних завдань найцінніший ресурс держави – творчу енергію її громадян, їх бажання і можливості створювати нову якість у найрізноманітніших сферах і галузях [5].

Аналогів подібного комплексного підходу у світовій практиці не існує. Відповідно, у вітчизняній та зарубіжній науці відсутні системні дослідження, які можна було б використати як коректну та адекватну порівняльну базу для очікуваних результатів проекту. Обумовлено це тим, що переважна більшість методів і підходів до вирішення проблем фундаментального знання в даному проекті застосовується вперше.

Очікувані від реалізації проекту результати можуть знайти практичне використання в багатьох сферах, а саме:

1. У законодавчій діяльності:

- подання до профільних комітетів ВР України, Міністерства освіти та науки України, Міністерства юстиції України, Служби безпеки України аналітичних матеріалів щодо відповідності чинного законодавства України дійсним потребам підтримки фундаментальних знань у гуманітарній сфері, яка також міститиме правовий порівняльний аналіз вітчизняного та зарубіжного законодавств стосовно сприятливості процесам прояву та просування фундаментальних гуманітарних знань;

- підготовка проектів розроблених законодавчих актів, а саме: Указу Президента України (Постанови Кабінету Міністрів України) про затвердження Національної програми стимулювання розвитку фундаментального наукового знання.

2. У сфері державного управління передбачається використання розроблених методик і технологій оцінки та моніторингу пропорційності співвідношення між прикладними та фундаментальними знаннями в гуманітарній сфері в поточній роботі відповідних державних органів та інституцій. Це буде здійснено шляхом розповсюдження друківаних та електронних матеріалів стосовно результатів реалізації проекту, проведення навчальних семінарів з проблем організаційно-правової підтримки та забезпечення фундаментального гуманітарного знання, укладання договорів на співпрацю з органами державного управління та місцевого самоврядування щодо реалізації політики у сфері підтримки фундаментальних знань.

3. У сфері забезпечення національної безпеки – пропонування СБУ організаційно-технічного комплексу моніторингу та відстеження тенденцій у динаміці пропорцій між фундаментальними та прикладними знаннями в певних галузях.

4. У навчально-методичній діяльності – створення та використання навчальних та навчально-методичних матеріалів для підготовки та перепідготовки державних службовців, розробка для них відповідної системи професійних вимог. Підвищення кваліфікації викладачів вищих навчальних закладів шляхом підготовки відповідного методичного забезпечення для спецкурсу «Структура наукових перетворень».

5. У дипломатичній діяльності – надання зовнішньополітичному відомству України належних інформаційних даних та аргументованих підстав для активного сприяння просуванню в міжнародному просторі розробок українських науковців з метою їх визнання та отримання користі для держави у всіляких вимірах.

6. У науковій діяльності – емпіричні результати та теоретичні висновки будуть використані у монографіях, кандидатських та докторських дисертаціях, а також узагальнені та систематизовані в підсумковій доповіді по результатах реалізації проекту на відкритому засіданні Президії НАН України.

7. У сфері інформаційно-технічної діяльності: створені та апробовані корисні моделі, комп'ютерні програми та семантичні бази даних (потенційні об'єкти патентування) окреслять нові напрями застосування «закриваючих» технологій (зокрема, інформаційних) для вирішення чисельних проблем на стику наук, у тому числі низки нагальних практичних завдань соціально-економічного плану та невідкладного значення.

Література

1. Панарин А.С. Искушение глобализмом. – М.: Эксмо-Пресс, 2002. – 416 с.
2. Кун Т. Структура научных революций. – М.: Издательство АСТ, 2003. – 605 с.
3. Двойных К.Е. Парадигма экономического вампиризма: этническая основа экономики: Монография. – Одеса: Юридична література, 2007. – 448 с.
4. Меньяйлов А.А. Психологический анализ великой борьбы. – М.: Крафт+, 2004. – 576 с.
5. Смирнов И.В. Психология. – М.: Холодильное дело, 2003. – 336 с.